

Από τον ΤΖΕΝΓΚΗΖ ΑΚΤΑΡ (μετάφραση ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΗΛΛΑΣ), Για Athens Review of Athens

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα είναι πλέον ένας μοχλός για τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις στην Τουρκία

Η Τουρκία είναι μια υποψήφια χώρα για ένταξη που το ταίρι της δεν υπήρξε στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποψηφιότητά της επικυρώθηκε το 1963 και ο χρόνος που πέρασε από τότε είναι μεγαλύτερος από την ηλικία πολλών νέων χωρών-μελών που δεν υπήρχαν εκείνη την εποχή. Αυτή είναι μια περίπλοκη σχέση που ξεπερνά τον μισό αιώνα και είναι προβληματική για λόγους που πηγάζουν και από τις δύο πλευρές. Με την πρώτη διεύρυνση της Ένωσης το 1973 μέχρι σήμερα καμιά άλλη χώρα δεν βίωσε μια τέτοια μακρόχρονη και άβολη πορεία υποψηφιότητας. Και τελικά η Τουρκία έχει γίνει η μόνη αποτυχημένη υποψήφια χώρα στην ιστορία της διεύρυνσης της Ένωσης. Εδώ θα εξετάσουμε την σύγχρονη ιστορία και τις μελλοντικές προοπτικές αυτής της δύσκολης σχέσης.

Η ενοποίηση με την ΕΕ είναι μια μεγάλη ευκαιρία, είναι εκ των ων ουκ άνευ, για χώρες όπως η Τουρκία οι οποίες δεν έχουν τις αναγκαίες εσωτερικές δυναμικές. Γιατί όμως η ΕΕ είναι μια αναγκαία εξωτερική δυναμική;

Κατά την περίοδο ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923 όπως και τα επόμενα χρόνια, το τουρκικό κράτος στην πορεία της εθνοποίησης (nation building) στη βάση της νεωτερικότητας, υστέρησε στο να επιτύχει τις δυναμικές για τις αναγκαίες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Καθώς όπως κάθε σύγχρονο κράτος εκτελούσε την αποστολή της εξισορρόπησης των θυσιών μεταξύ των πολιτών, δεν μπόρεσε λόγω των ιστορικών παραδόσεων και κληρονομιών να δημιουργήσει ούτε το άτομο που φέρει την αίσθηση της υπευθυνότητας, ούτε την κοινωνία που χαρακτηρίζεται από την αλληλεγγύη και την ενότητα. Μάλλον δεν θέλησε να επιτύχει αυτούς τους στόχους. Αυτή η κατάσταση που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «υπανάπτυξη» ενέτεινε στο να λειτουργήσουν τελείως αναποτελεσματικά οι ήδη ανεπαρκείς εσωτερικές δυναμικές. Έτσι προέκυψε η αναγκαιότητα των εξωτερικών προωθήσεων.

Στην εποχή μας και εντός των χωρών της περιοχής μας το μόνο μέσο που θα μπορούσε να αλλάξει τις δομές, τις αντιλήψεις και τις πρακτικές που εμποδίζουν την ανάπτυξη των δυναμικών και τις αναγκαίες μετατροπές είναι η ΕΕ. Είναι η βασική φιλοσοφία, οι αρχές, τα κριτήρια και οι εφαρμογές της ΕΕ αυτά που μπορούν να εξασφαλίσουν την μονιμότητα των θετικών αλλαγών. Για αυτούς τους λόγους, η ΕΕ δεν είναι μια οποιαδήποτε επιλογή. Είναι αυτή η οποία στην δεδομένη γεωγραφία θα ανατρέψει την αντίληψη που θέλει το άτομο να είναι υπόδουλο και την κοινωνία όχλο. Στο παγκοσμιοποιημένο μας περιβάλλον, όπου η ζωή χωρίς σχέσεις με άλλους θα σήμαινε μαζική αυτοκτονία και όταν συγκρίνουμε με τις άλλες επιλογές μας, π.χ., με το να μείνει η χώρα κάτω από την επιρροή των ΗΠΑ ή της Ρωσίας, η ένταξη στην ΕΕ δεν είναι καθόλου κακή απόφαση.

Η Τουρκία έζησε την ευφορία της ΕΕ ως κοινωνία και ως κράτος μεταξύ του 2000 και 2005. Όταν το ΑΚΡ ήρθε στην εξουσία, ανεξάρτητα αν είχε ή όχι άλλους κρυφούς στόχους, με τις μεταρρυθμίσεις που πραγματοποίησε στον πολιτικό και οικονομικό τομέα άνοιξε και τον δρόμο για τις κοινωνικές αλλαγές. Με μια πρωτόγνωρη σχέση μεταξύ του κράτους και της κοινωνίας η Τουρκία βίωσε μια καταπληκτική πορεία. Σήμερα, αν και αυτή η δυναμική έχει προ πολλού ατονήσει, η χώρα ακόμα επωφελείται από τα «φρούτα» που παρήγαγαν οι μεταρρυθμίσεις των χρόνων 2000-2005 στο κράτος και στην κοινωνία. Αυτή η κατάσταση δίνει την εντύπωση ότι όλα ακόμη πάνε καλά. Αλλά τα «φρούτα» τελειώνουν και αυτά που έμειναν έχουν σαπίσει. Ας θυμηθούμε αυτή την πορεία για να καταλάβουμε πώς χάθηκε μια πολύ μεγάλη ευκαιρία, πως το λάθος ήταν ιστορικό, πως το μέλλον πλέον είναι σκοτεινό, και πώς αυτή η κατάσταση επηρέασε τις σχέσεις με τους γείτονες, την Ευρώπη και με τον υπόλοιπο κόσμο.

Από την επιτυχία στο φιάσκο

Στις 10-11 Δεκεμβρίου του 1999 στο Ελσίνκι, στη σύνοδο κορυφής των ηγετών της ΕΕ, η Τουρκία που από το 1963 περίμενε αυτή την ημέρα, για πρώτη φορά επιλέχτηκε ομόφωνα ως υποψήφια για ισότιμο μέλος της Ένωσης. Ακολούθησε από την πλευρά της Τουρκίας η εντατική περίοδος μεταρρυθμίσεων για να επιτευχθούν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, απαραίτητη προϋπόθεση για να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη. Αυτό σήμαινε ότι πάρα πολλοί βασικοί νόμοι θα άλλαζαν και αυτές οι αλλαγές θα συνέχιζαν για ένα μεγάλο διάστημα, όπως και οι εφαρμογές τους, κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Οι αλλαγές πραγματοποιήθηκαν ταχύτατα μέσα στο πλαίσιο των «πακέτων νόμων εναρμόνισης».

Η ΕΕ το 2002, μετά τις θετικές κινήσεις της τουρκικής κυβέρνησης συνεργασίας και με την σύμφωνη γνώμη των Σιράκ - Σρέντερ, έκανε λόγο για περαιτέρω θετικές εξελίξεις μέσα στον Δεκέμβριο του 2004. Όντως στο τέλος του 2004 η ΕΕ, βάσει των αποδόσεων της Τουρκίας στο θέμα των πολιτικών κριτηρίων της Κοπεγχάγης, έλαβε την απόφαση να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις για την ένταξη. Οι διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του 2005. Ακριβώς τότε η κυβέρνηση του ΑΚΡ άρχισε να καθυστερεί τις δραστηριότητες που είχαν να κάνουν με την ΕΕ. Μετά από αυτή την ημερομηνία δεν έγινε καμία ρύθμιση ουσίας. Ήταν η κοινωνία που ανέλαβε να συνεχίσει το μεταρρυθμιστικό κύμα που είχε ξεκινήσει.

Έτσι πρέπει να αξιολογηθεί, π.χ., η ειρήνη που επιτεύχθηκε στο Κουρδικό θέμα πολύ μετά από το 2005. Όπως το Πολιτικό Ισλάμ είχε φτάσει στο απόγειο της ισχύος του με την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από το ΑΚΡ, έτσι και το Πολιτικό Κουρδικό Κίνημα έφτασε στο απόγειο της δύναμής του όταν ορθά αξιολόγησε το νέο πλαίσιο δικαιωμάτων και ελευθεριών που πραγματοποιούνταν με τις μεταρρυθμίσεις που ήταν απόρροια της πορείας προς την ΕΕ.

Έτσι και η τουρκική κοινωνία με την δυναμική της ΕΕ άρχισε να υπερβαίνει τους μύθους που είχε αποστηθίσει για δεκαετίες. Η γενοκτονία των Αρμενίων του 1915-16, η γενοκτονία (tertele) των Κούρδων στο Ντέρσιμ (Dersim) το 1937-38, το πογκρόμ των μη μουσουλμάνων στις 6-7 Σεπτεμβρίου 1955, το θέμα των Κούρδων και του Κουρδιστάν, δικαιώματα του φυσικού περιβάλλοντος, των γυναικών, των παιδιών, των LGBT, και άλλα αυτού του είδους θέματα ταμπού άρχισαν να θίγονται σε βαθμό που πριν ποτέ δεν γινόταν.

Το δε ΑΚΡ, μέσα στην μέθη του που προερχόταν από μια υπερβολική αυτοπεποίθηση, κατευθύνθηκε σε περιπέτειες που ξεπερνούσαν κατά πολύ τις δυνάμεις του. Η οικονομική

κρίση που εμφανίστηκε το 2008 στην Δύση δεν έγινε πολύ αισθητή στην Τουρκία επειδή με τους στόχους και τις οδηγίες της ΕΕ και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF) είχαν ήδη δρομολογηθεί και είχαν εξασφαλιστεί τα μακροοικονομικά μεγέθη της χώρας και οι ξένες επενδύσεις είχαν αρχίσει. Αλλά το ΑΚΡ αυτήν την «θετική διαφορά», λόγω της υπερβολικής αυτοπεποίθησής του, την εξέλαβε ως μια εσωτερική δυναμική της Τουρκίας. Ατόνησαν οι σχέσεις με την ΕΕ. Η αδράνεια έγινε αιτία για καθυστερήσεις και υποχωρήσεις.

Αυτή η χαλάρωση του ενδιαφέροντος βρήκε την ανταπόκρισή της στην ΕΕ. Με επικεφαλής την Γαλλία του Σαρκοζύ οι δυτικοευρωπαίοι Χριστιανοδημοκράτες παρουσίασαν μια συστηματική αντιπολίτευση κατά της ένταξης της Τουρκίας, την οποία ήδη ποτέ δεν είδαν με καλό μάτι. Τελικά δημιουργήθηκε ένας «συνασπισμός απρόθυμων». Στην πράξη, όταν δημιουργήθηκε η ένταση με την Κύπρο σχετικά με την εφαρμογή της τελωνιακής ενοποίησης που έπρεπε να εφαρμοστεί και σε όλη την Κύπρο, οκτώ κεφάλαια από το Συμβούλιο της Ευρώπης (το 2006) και έξι από την Κύπρο (2009) μονομερώς δεν άνοιξαν. Μεταξύ αυτών εκείνο που ήταν σημαντικό για την δημοκρατία που υστερούσε στην Τουρκία, δηλαδή το κεφάλαιο που είχε σχέση με την δικαιοσύνη, τις ελευθερίες, την ασφάλεια και τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, τραυματίστηκε σοβαρά. Αυτή ήταν η αρχή. Το ΑΚΡ αφήνει «το σχοινί» της ΕΕ. Την εποχή που ο Τζεμάλ Τσιτσέκ (Cemil Çiçek) ήταν υπουργός Δικαιοσύνης γίνεται ένα ξεκάθαρο πισωγύρισμα στο θέμα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας με τον νέο νόμο που ψηφίστηκε (2006). Αυτό ήταν το ορόσημο. Μετά, όλοι οι νόμοι που είχαν σχέση με τις πολιτικές και τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις και οι οποίες ήταν εμπνευσμένες από την ΕΕ άρχισαν να απορρίπτονται. Έγινε μια επιστροφή στο παρελθόν. Τα αντανάκλαστα του κράτους λειτούργησαν για να πάρουν πίσω ό,τι είχε κερδηθεί με την δυναμική της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης. Όταν η εξουσία κατάλαβε ότι θα πρέπει να φοβάται από τις ελευθερίες, από την διαφάνεια και τον έλεγχο, δεν δίστασε και ενίσχυσε αυτό το πισωγύρισμα. Μάλλον δεν είχε άλλη επιλογή.

Βλέπουμε δύο ανεπιτυχείς προσπάθειες να συνταχθεί ένα νέο σύνταγμα, το δημοψήφισμα του 2010 για το νέο σύνταγμα, τις νικηφόρες εκλογές του 2011, την σκληρή αντίδραση κατά των διαμαρτυριών του Γκεζί και των καταγγελιών της 17/25 Δεκεμβρίου του 2013, να συμβαδίζουν με την ταύτιση του ΑΚΡ με το (βαθύ) Κράτος και ταυτόχρονα να εναντιώνονται στις αρχές της ΕΕ. Τελικά, από τις αρχές του 2014, η Τουρκία η οποία ήταν ένα υποψήφιο κράτος που έκανε διαπραγματεύσεις για την ένταξή του στην ΕΕ, έχει βρεθεί πολύ πίσω από τα πολιτικά κριτήρια την Κοπεγχάγης. Στην αρχή έγινε μια προσπάθεια από την πλευρά της Τουρκίας να καλυφθεί αυτή η δυσαρμονία με το επιχειρήμα «προσπαθήστε να μας καταλάβετε, δεχτείτε μας όπως είμαστε». Αλλά μετά τις 7 Ιουνίου 2015 (είναι οι εκλογές όπου ο Ερντογάν έχασε την απόλυτη πλειοψηφία) και ειδικά μετά τις 15 Ιουλίου του 2016 (το πραξικόπημα), παρατηρούνται μονομερείς προκλήσεις που δεν αρμόζουν στις βασικές αρχές της διπλωματίας.

Όσο για τις διαπραγματεύσεις για την ένταξη, η τελευταία φορά ήταν τον Ιούνιο του 2016. Σε 12 χρόνια, από τα 33 κεφάλαια άνοιξαν προς συζήτηση μόνο τα 16. Σύμφωνα με την Έκθεση Προόδου του Νοεμβρίου 2016, στα 15 κεφάλαια που είχαν ανοίξει «στα χαρτιά», η πρόοδος στην επίτευξη εναρμόνισης ήταν τελείως ανεπαρκής.

Σε πολλά θέματα (π.χ., στην αυτοτέλεια της Κεντρικής Τράπεζας) υπάρχει οπισθοδρόμηση. Δεν έχει μείνει μονάδα εν ενεργεία που να είναι σε αρμονία με την ΕΕ στα υπουργεία και στους άλλους κρατικούς οργανισμούς. Το ένα μετά το άλλο τα προγράμματα της ΕΕ εγκαταλείπονται.

Επίσης η εκπρόσωπος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Κάτι Πίρι (Kati Piri) είναι ανεπιθύμητη, *persona non grata* στην Άγκυρα. Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν υπάρχει πλέον μια ομάδα που να υποστηρίζει την Άγκυρα. Η Μικτή Κοινοβουλευτική Επιτροπή που είναι μια σημαντική κληρονομιά από το 1963 –της οποίας ο σκοπός είναι ο διάλογος– έκανε την τελευταία της συνάντηση στην Άγκυρα στις 19-20 Μαρτίου 2015!

Υπάρχει και μια διάσταση μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας στα δημοσιονομικά. Τα κονδύλια IPA (Instrument for Pre-Accession) με τα οποία βοηθούνται τα υποψήφια προς ένταξη μέλη, όσο περνά ο χρόνος κρίνονται ότι δεν είναι απαραίτητα για την Τουρκία. Από τα 4,45 δισ. ευρώ που είχαν προϋπολογισθεί για τα χρόνια 2014-2010, μέχρι σήμερα έχουν συμφωνηθεί μόνο τα 368,3 εκατομμύρια ευρώ, και μέχρι τον Αύγουστο του 2017 είχαν εκταμιευτεί μόνο 258,4 εκατομμύρια ευρώ.

Σήμερα το πολιτικό καθεστώς στην Τουρκία, καθώς με βία προσπαθεί να αντιστρέψει στο σύνολό της την «Δυτικοποίηση» που δρομολογείται τα τελευταία 200 χρόνια, δηλώνει ταυτόχρονα ότι μπορεί και να αποχωρήσει από την ένταξή της στην ΕΕ, η οποία είναι το πιο ενδεδειγμένο μέσον προς την Δυτικοποίηση.

Η αντίδραση της ΕΕ στην αρνητική πορεία

Η ΕΕ δεν μπόρεσε να αποφασίσει πώς θα πρέπει χειριστεί αυτήν την σχέση που όλο και χειροτέρευε και που, όπως από την αρχή αναφέραμε, δεν είχε το ταίρι της στην ιστορία της διεύρυνσης. Και ακόμη δεν έχει αποφασίσει. Στην αρχή, πάντα με μια διπλωματική γλώσσα προέτρεψε την Τουρκία στην επιστροφή στον «σωστό δρόμο». Προσπάθησε να μην

διακοπούν οι σχέσεις παρόλο που η Τουρκία δεν εφαρμόζει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Ενώ, αν και δεν εφαρμόστηκε ποτέ το άρθρο 5 στο Έγγραφο Πλαισίου Διαπραγματεύσεως (Negotiating Framework), το οποίο πρέπει να ακολουθήσει κάθε υποψήφια χώρα, είναι σαφές ότι: «Αν παραβιαστούν (στην Τουρκία) σε σοβαρό βαθμό και επίμονα οι αξίες που αποτελούν την βάση της ΕΕ, η ελευθερία, η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο απόλυτος σεβασμός στις βασικές ελευθερίες και το κράτος δικαίου, το Συμβούλιο της Ευρώπης με δική του πρωτοβουλία ή με την απόφαση των δύο τρίτων των κρατών-μελών μπορεί να προτείνει την διακοπή των διαπραγματεύσεων, όπως και να προτείνει τους όρους για να αρχίσουν ξανά οι διαπραγματεύσεις. Το Συμβούλιο, αφού έχει ακούσει την Τουρκία, θα αποφασίσει αν θα διακοπούν ή όχι οι διαπραγματεύσεις και για να επαναληφθούν θα απαιτηθεί η έγκριση της πλειοψηφίας των μελών.» [\[1\]](#)

Η ΕΕ πάντα απέφυγε να εφαρμόσει αυτό το άρθρο. Αν και τα τελευταία τέσσερα χρόνια στα επίσημά της κείμενα και στις δηλώσεις της αναφέρθηκε στις παραβιάσεις δικαιωμάτων και στις σχετικές ελλείψεις με έναν αυστηρό διπλωματικό τόνο που όλο και αυξανόταν, δεν πήρε δραστικά μέτρα. Αυτή η «επιεικής» προσέγγιση συνέτεινε να επικρατήσει η άποψη στους δημοκρατικούς κύκλους της Τουρκίας ότι η ΕΕ δεν θα αποτελέσει την λύση των προβλημάτων.

Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι οι σχέσεις της ΕΕ με την Τουρκία τον τελευταίο καιρό στην πράξη δεν λειτουργούν με γνώμονα την ένταξη. Θα περιοριστώ σε τέσσερα παραδείγματα:

Καταρχήν, στην περίοδο δεκαοκτώ μηνών, από 1 Ιουλίου 2017 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2018 που αντιστοιχεί στην προεδρία της Εσθονίας, Βουλγαρίας και Αυστρίας, στο σχέδιο δράσης του κεφαλαίου «διεύρυνση» η Τουρκία δεν αναφέρεται. [\[2\]](#)

Η δεύτερη περίπτωση είναι η συμφωνία που επιτεύχθηκε στο προσφυγικό ζήτημα. Αυτή η συμφωνία βασίστηκε σε ένα ad hoc πάρε-δώσε και όχι στην βάση των αρχών της ΕΕ που σχετίζονται με τους πρόσφυγες.

Η τρίτη περίπτωση αφορά την συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών της ΕΕ στις 14 Νοεμβρίου 2016 και την απόφαση που ελήφθη σχετικά με την Τουρκία. Μετά από τις κριτικές για τις αρνητικές πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία, η δήλωση δεν αναφερόταν στην συνέχιση των διαπραγματεύσεων αλλά σε μια διατύπωση χωρίς πολιτικό νόημα, στη «συνέχιση του διαλόγου». Αυτό συνέβαινε για πρώτη φορά.

Η δε τέταρτη αφορά την Φεντερίκα Μογκερίνι του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που πλέον ασχολείται για ένα μεγάλο διάστημα με την Τουρκία, και που είναι η υπεύθυνη για τις τρίτες χώρες, και όχι ο Γιοχάνες Χαν ο οποίος παρακολουθεί την διεύρυνση της ΕΕ.

Ο μόνος οργανισμός που πήρε σαφή θέση σχετικά με την κακή πορεία της Τουρκίας ήταν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στις 24 Νοεμβρίου 2016, μετά από πολύωρες διαβουλεύσεις που άρχισαν στις 22 του ίδιου μήνα, αποφασίστηκε με μια μεγάλη πλειοψηφία να προταθεί η «διακοπή των συζητήσεων για την ένταξη». Αν και η απόφαση αυτή δεν είναι δεσμευτική, η εξέλιξη είναι ένα σημείο καμπής.

Οι δε πολιτικοί των δυτικοευρωπαϊκών κρατών δεν έχουν σχεδόν καμία σχέση ουσίας με τους Τούρκους ομολόγους τους. Η μόνη εξαίρεση είναι η Άγκελα Μέρκελ, η οποία προσπαθεί να κρατήσει ζωντανή την συμφωνία της 16 Μαρτίου 2016 για το προσφυγικό. Με αυτήν την συμφωνία η Τουρκία ελέγχει το προσφυγικό κύμα για λογαριασμό της ΕΕ.

Τελικά, αν κοιτάξουμε τι γίνεται στην κοινή γνώμη βλέπουμε ότι εκτός από την Αυστρία και την Ολλανδία, οι οποίες με μια καθαρή αντιπολιτευτική διάθεση μπλοκάρουν κάθε πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετική με την ένταξη, σήμερα και μεταξύ των άλλων χωρών δεν υπάρχει ούτε μία κυβέρνηση της ΕΕ που να υποστηρίζει την Τουρκία. Στην κοινή γνώμη, την οποία οι πολιτικοί πρέπει να την λαμβάνουν υπόψη τους, δεν έχει μείνει ούτε η ελάχιστη θετική γνώμη για την ένταξη της Τουρκίας και αυτό ως αποτέλεσμα της παράλογης στάσης της Άγκυρας απέναντι στην Ευρώπη αλλά και με την φοβία που σχετίζεται με το φονταμενταλιστικό Ισλάμ.

Σκέφτομαι ότι υπάρχουν δύο λόγοι για την κατευναστική στάση της ΕΕ απέναντι στην Τουρκία. Πρώτα, η ΕΕ έχει την τάση να προσέχει να μην γκρεμίσει τις γέφυρες και κρατά ανοιχτές τις πόρτες του διαλόγου και της διαπραγμάτευσης μέχρι την τελευταία στιγμή, επειδή είναι γνωστό ότι αλλιώς μπορεί να προκύψουν καταστάσεις ρήξης που είναι δύσκολα να αντισταθμισθούν. Και πάλι όμως υπάρχει ένα όριο στις κλήσεις για διάλογο. Τα δημοκρατικά και τα αντιδημοκρατικά πολιτεύματα τα οποία δεν έχουν κοινούς στόχους δεν μιλούν και την ίδια γλώσσα. Το πιο καλό παράδειγμα αυτής της κατάστασης είναι η ΕΕ και γενικά η Δύση που έμειναν ανήμπορες απέναντι στην Μόσχα η οποία δεν δίστασε να προσαρτήσει την Κριμαία.

Ο διάλογος που υποτίθεται ότι συνεχίζεται μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας δεν είναι άλλο από δύο μονολόγους. Όσο και αν η ΕΕ κάνει υποχωρήσεις, η Άγκυρα δείχνει ολοφάνερα ότι δεν θα συμπορευτεί με την ΕΕ και δεν θα κάνει ούτε ένα βήμα πίσω, ούτε στην πράξη ούτε στον λόγο. Σε αυτή τη φάση που βρισκόμαστε και στις δύο πλευρές υπάρχουν πολλοί που λένε ότι θα πρέπει να παραμείνουν ανοιχτοί οι διαύλοι επικοινωνίας. Χρόνια τώρα στις διμερείς σχέσεις ή στις διαβουλεύσεις με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, οι δύο πλευρές απλώς εκφράζουν τις δικές τους θέσεις και απόψεις. Δεν υπάρχει μια μακροπρόθεσμη κοινή προσπάθεια. Δεν υπάρχει ανταπόκριση από την Άγκυρα στην προσπάθεια της ΕΕ να κρατήσει του διαύλους επικοινωνίας ανοιχτούς. Οι υποχωρήσεις της ΕΕ και η συνέχιση της κατάστασης παρότι γνωρίζουν ότι δεν υπάρχει μια κοινή βάση διαλόγου εξηγείται με τα συμφέροντα της ΕΕ. Αυτός είναι ακριβώς ο δεύτερος λόγος της κατευναστικής στάσης. Τα συμφέροντα είναι πολιτικά, οικονομικά και στρατηγικά.

Πίσω από την στάση της ΕΕ, η οποία δεν εξάγει τα πρέποντα συμπεράσματα, που αναφέρθηκαν παραπάνω, απέναντι σε μια Τουρκία όπου η ανομία και οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των πολιτών έχουν πάρει μια διάσταση δομικού χαρακτήρα στη χώρα, υπάρχει η ικανοποίηση της ΕΕ ότι η Τουρκία με δική της πρωτοβουλία έχει απομακρυνθεί από την θέση της υποψήφιας για ένταξη χώρας. Όπως, π.χ., η ΕΕ δεν καταδικάζει τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή την έλλειψη δημοκρατίας στην Αίγυπτο, έτσι και στην περίπτωση της Τουρκίας, που την θεωρεί πλέον μια τρίτη χώρα, δεν την καταδικάσε σε ένα σοβαρό βαθμό. Η εκπρόσωπος των Εξωτερικών Υποθέσεων Φεντερίκα Μογκερίνι δήλωσε ότι αποδέχεται με σεβασμό τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος της 16 Απριλίου 2017, δίχως καν να περιμένει το πόρισμα του ΟΑΣΕ και παραβλέποντας ότι υπήρξαν σοβαρές υπόνοιες για ατασθαλίες. Σαν να λέει «Ευχαριστούμε τον Θεό!». Η ΕΕ έχει για πάντα λυτρωθεί από την Τουρκία. Και βολεύει όλους το να έχουν μόνο οικονομικές σχέσεις με μια χώρα που δεν θα γίνει μέλος της ΕΕ.

Το 2016 η Τουρκία με 78 δισεκατομμύρια ευρώ ήταν η τέταρτη χώρα εξαγωγών της ΕΕ και με 66 δισ. η πέμπτη εισαγωγών. Πάρα πολλές από τις εταιρίες που δραστηριοποιούνται εκατέρωθεν σε αυτό το εμπόριο είναι ευρωπαϊκές. Οι εταιρίες της ΕΕ αποτελούν τους πιο σημαντικούς επενδυτές της Τουρκίας. Από τις 60.000 εταιρίες με διεθνή κεφάλαια που υπάρχουν στην Τουρκία, οι 22.000 είναι συνεταιίροι με κεφάλαια από την ΕΕ. Από αυτές οι 7.000 είναι Γερμανικές, οι 3.000 Αγγλικές, οι 2800 Ολλανδικές. Αυτοί οι αριθμοί δεν είναι σημαντικοί όταν συγκρίνονται με το παγκόσμιο εμπόριο, πάντως έχουν την σημασία τους. Θα πρέπει να τονίσουμε επίσης ότι αυτές οι εταιρίες που προσπαθούν να βρουν προσβάσεις σε επενδύσεις μέσα στην Τουρκία είναι πολύ ευχαριστημένες ότι εδώ βρίσκουν την προστατευτική ασπίδα της ανομίας σε θέματα περιβάλλοντος και δικαιωμάτων εργαζομένων, καταστάσεις που δεν τους επιτρέπονται στις δικές τους χώρες. Για αυτό η ΕΕ θα κάνει υποχωρήσεις και θα συνεχίσει τις επαφές, όσο παίρνει.

Από στρατηγική άποψη, ο λόγος που η ΕΕ κάνει υποχωρήσεις και δεν δίνει τέλος στις σχέσεις της με την Τουρκία η οποία απομακρύνεται με ταχύ ρυθμό από την Ευρώπη και την Δύση είναι το ΝΑΤΟ. Το ΝΑΤΟ είναι πολύ ενοχλημένο για την νέα θέση της Τουρκίας που όσο αποκόπτεται από την Ευρώπη τόσο μπαίνει στην σφαίρα επιρροής της Ρωσίας και μετατρέπεται σε νέο δορυφόρο της.

Πώς θα εξελιχθούν οι καταστάσεις;

Στο φως όλων αυτών τι προβλέψεις μπορεί να γίνουν για τις μελλοντικές σχέσεις;

Είδαμε πώς αμφιταλαντεύονται οι ευρωπαϊκοί θεσμοί όταν αντιμετωπίζουν την Τουρκία. Και αυτό επειδή βλέπουν μια χώρα που αποχωρεί από το δυτικό σύστημα. Ούτε το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣΕ) στο Στρασβούργο, ούτε οι θεσμοί στις Βρυξέλλες ξέρουν τι πρέπει να κάνουν με την Τουρκία. Αυτοί οι οργανισμοί που πραγματεύονται τις διαβουλεύσεις της ένταξης, την προσαρμογή των συμφωνηθέντων και πολλές άλλες πολύπλευρες σχέσεις, στην περίπτωση της Τουρκίας έχουν σηκώσει τα χέρια! Όχι μόνο δεν δίνουν σημασία στην κοινή γνώμη, αλλά ούτε και σε αυτά που οι ίδιοι διακηρύσσουν. Η Επιτροπή της Βενετίας του ΣΕ, ο Επίτροπος των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η Επιτροπή Πρόληψης Βασανιστηρίων, τα Κράτη Κατά της Διαφθοράς (GRECO), η Συνέλευση των Βουλευτών του ΣΕ, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το οποίο απέρριψε τις προσφυγές των εκδιωχθέντων μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15 Ιουλίου, όλα αυτά μαζί δεν μπόρεσαν να προβάλλουν μια δύναμη για να υπάρξουν κάποιες κυρώσεις κατά της Τουρκίας. Τελικά, μετά από χρόνια η Τουρκία ετέθη σε παρακολούθηση. Όλοι οι οργανισμοί που αναφέρθηκαν παραπάνω αναγνωρίζουν τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του Δικαίου. Αλλά η Τουρκία δεν δίνει σημασία σε αυτές τις παρατηρήσεις τους.

Τον Φεβρουάριο του 2017 στην Μάλτα η Επιτροπή του Συμβουλίου έλαβε την εντολή να καταρτίσει έναν οδικό χάρτη για να διευθετήσει τις αβεβαιότητες σχετικά με την Τουρκία. Ο τελικός σκοπός ήταν να υποβιβάσει την Τουρκία από το καθεστώς «χώρας που διαπραγματεύεται για την υποψηφιότητά της στην ΕΕ». Αυτό μπορεί να οριστικοποιηθεί με το νέο σχέδιο διεύρυνσης που θα παρουσιάσει η Επιτροπή στο Συμβούλιο τον Φεβρουάριο του 2018.

Στις 17 Οκτωβρίου 2017, στην τελευταία συνεδρίαση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων, και μετά, στις 18-19 Οκτωβρίου 2017, στις συνελεύσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ένα

από τα τέσσερα θέματα που συζητήθηκαν ήταν η Τουρκία. Σε αυτές τις συνεδριάσεις και υπό το φως των αποφάσεων της Μάλτας, όπως πολλοί πολιτικοί εισηγήθηκαν στα κράτη τους και σε διάφορες οργανώσεις της ΕΕ, συζητήθηκε η ανάγκη για δραστικές αλλαγές.

Αυτό που ενδιαφέρει την Τουρκία και που από το 2013 και μετά υπήρξε ένα πολυσυζητημένο θέμα ήταν η βίζα Σένγκεν. Κάτω από τις νέες συνθήκες η απαλλαγή από την υποχρέωση βίζας φαίνεται πλέον αδύνατο να εξασφαλισθεί. Τελικά η σχέση την Άγκυρας με τους θεσμούς της ΕΕ έχει περιοριστεί στο θέμα των προσφύγων και σε μια θεωρητική συνεργασία κατά της τρομοκρατίας.

Αυτά που απομένουν είναι τα προαναφερόμενα: το εμπόριο και οι ανησυχίες για τις στρατηγικές που σχετίζονται με το ΝΑΤΟ. Στις επόμενες δεκαετίες οι σχέσεις ΕΕ - Τουρκίας θα υπαγορεύονται από αυτόν τον κυνικό κόσμο. Σε αυτό το πλαίσιο η αναθεώρηση της τελωνειακής ένωσης, αν και το θέμα συζητείται πολύ και τα μέλη της ΕΕ φαίνονται να το θέλουν, μάλλον είναι δύσκολη. Πρώτον, διότι οι μεγάλες ελλείψεις της Τουρκίας στον τομέα της Δικαιοσύνης αποτελούν πρόβλημα και αυτό θα λειτουργήσει αρνητικά στο να αναθεωρηθεί η τελωνειακή ενοποίηση ή για να επιτευχθεί μια οικονομική συνεργασία. Σε θέματα οικονομίας και ειδικά στην διαφάνεια, στην λογοδοσία, στην διαχείριση και στο θέμα της τελωνειακής ένωσης υπάρχει ασυμφωνία ουσίας και αρχών μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας. Δεύτερον, διότι η τελωνειακή ένωση είναι ένα πολύ σημαντικό στάδιο που οδηγεί στην ένταξη, και αποκτά έννοια όταν συνοδεύεται με την ένταξη. Καμιά χώρα δεν θα έκανε μονόπλευρες οικονομικές υποχωρήσεις χωρίς να έχει εξασφαλίσει την ένταξη. Τρίτον, όπως είναι ευκαίριο, ας υποθέσουμε ότι η Ελευθερία Παροχής Υπηρεσιών και η Γεωργία εμπεριέχονται στα συμφωνηθέντα. Είναι όμως πολύ δύσκολη η αφομοίωση και η εφαρμογή αυτών των πολύ σημαντικών κεφαλαίων. Στην ουσία δεν διαφέρουν από τις ίδιες τις διαπραγματεύσεις. Τότε ποια η έννοια της επίσπευσής τους; Τέταρτον, πολλοί πολιτικοί στην ΕΕ είναι κατά της επικαιροποίησης της τελωνειακής συμφωνίας. Και αυτοί που δεν είναι εναντίον λένε ότι «για να αλλάξει θα πρέπει να αναζητηθούν πολιτικά κριτήρια». Η δε Τουρκία ρητώς αυτό δεν το δέχεται. Συγκεκριμένα, επειδή οι σχέσεις έχουν ένα βάθος χρόνου και ο δρόμος που έχει διανυθεί είναι μακρύς, τελικά θα βρεθεί μια λύση και η Τουρκία θα βρει την θέση της στην «οικονομική γεωγραφία» της ΕΕ, αλλά ως μια τρίτη χώρα.

Τους επόμενους μήνες τα πακέτα IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance), θα επανεξεταστούν με τρόπο που θα αντανakλούν τα προβλήματα και τον παραλογισμό που βιώνει η Τουρκία σήμερα. Με τη νέα κατάσταση η Τουρκία, που μέχρι πρόσφατα είχε τη δυνατότητα να αντλεί δάνεια με χαμηλά επιτόκια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (EBRD) και το ΔΝΤ για να υποστηρίξει τις υποδομές της, πλέον δεν θα μπορεί. Η νέα αυτή κατάσταση θα επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα στην οικονομία της χώρας, η οποία προσανατολίζεται εξ ολοκλήρου στις οικοδομικές επιχειρήσεις και σε δάνεια για τέτοιου

είδους επενδύσεις.

Όταν θα εφαρμοστεί το νέο σχέδιο που δεν θα φέρει το όραμα της ένταξης, με πρώτο τον επιχειρηματικό κόσμο της Τουρκίας, το επίσημο κράτος ένα διάστημα θα ψευτογκρινιάζει – τράβα με κι ας κλαίω! Οι δε προσδοκίες της Ευρώπης για μια πιο δημοκρατική χώρα δυστυχώς θα διαφεύδονται.

Ας πούμε και κάτι σχετικά με την «ενσυναίσθηση» (empathy) που παρουσιάζει η Ευρώπη απέναντι στις τουρκικές ΜΚΟ και στους τούρκους πολίτες που ζουν στην Τουρκία και οι οποίοι στρέφονται κατά των αντιευρωπαϊκών θέσεων της κυβέρνησης. Δεν υπάρχει στην ΕΕ κάποιος τρόπος και μια διαδικασία που να μπορούν να εξασφαλίζουν πόρους χωρίς την έγκριση του νόμιμου εκπροσώπου, σε αυτήν την περίπτωση, της Τουρκικής Κυβέρνησης. Όταν είναι δεδομένο ότι η κυβέρνηση δεν θα δώσει τις αναγκαίες άδειες, τότε η δήθεν ενσυναίσθηση καταλήγει να είναι ένας ευχάριστος ήχος χωρίς καμιά ουσία. Οι υπεύθυνοι της ΕΕ θα πρέπει να είναι πιο εφευρετικοί για να δημιουργήσουν νέου τύπου προγράμματα.

Από γεωπολιτική στρατηγική άποψη, η Ευρώπη και η Δύση είναι αποφασισμένες να κρατήσουν την Τουρκία εκτός της ρωσικής σφαίρας επιρροής και εντός του ΝΑΤΟ. Όσο για τον περιορισμό (containment) του φασιστικού καθεστώτος της Άγκυρας, αυτό δεν φαίνεται και πολύ δυνατό λόγω της έλλειψης κάποιου μοχλού που θα βοηθούσε. Αυτό που μπορεί να γίνει θα είναι, σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στο Μόναχο το 1938, να μην κατευναστεί (appeasement) ένα τέτοιο καθεστώς.

Επίλογος

Στις αρχές Οκτωβρίου του 2017 ο Ρ.Τ. Ερντογάν συνόψισε την πολιτική του πορεία: «Δεν χρειαζόμαστε την ΕΕ!».

Η Τουρκία ανέλπιστα είχε βρει μια ευκαιρία – κάτι που δεν τυχαίνει σε οποιονδήποτε! – για να γλιτώσει από την κακοδαιμονία της, να αντιμετωπίσει τα προβλήματά της, να βιώσει την+ σύμπνοια και να ζήσει φυσιολογικά: αυτή η ευκαιρία ήταν η ΕΕ! Όπως και αν την ονομάσουμε – δυναμική, προώθηση, ενθάρρυνση, υποστήριξη – η ΕΕ παρείχε την ευκαιρία να επιτευχθεί η ειρήνη μέσα στη χώρα, και σταδιακά, χωρίς συγκρούσεις και ξεσπάσματα, η δυνατότητα της συμβίωσης. Αυτά δεν έγιναν, όλα έγιναν στάχτη και χάθηκαν. Και δεν

Ξαναγυρνούν.

Αλλά και η άλλη πλευρά έκανε ό,τι μπορούσε για να φτάσουμε σε αυτό το φιάσκο. Χρόνια παλέψαμε με μια Ευρώπη που δεν είχε ένα ξεκάθαρο όραμα. Το να συζητείται η ένταξη βάζοντας ++την Τουρκία στο ίδιο καλάθι, π.χ., με την Εσθονία, δείχνει την ανικανότητα της ευρωπαϊκής γραφειοκρατίας όσο και τον δόλο του ευρωπαίου πολιτικού. Το αποτέλεσμα ήταν το φιάσκο. Αυτό ισχύει και για την Ευρώπη που νομίζει ότι έτσι θα απαλλαγεί από την Τουρκία. Σε τελική ανάλυση, θα υπάρξει μια πολύ μεγάλη χώρα με ατελείωτα προβλήματα, ένας φασίστας γείτονας που δεν θα ξέρουμε πότε, τι και γιατί θα κάνει κινήσεις στο εσωτερικό της χώρας του αλλά και στο εξωτερικό. Το να ζεις με έναν τέτοιο γείτονα δεν θα είναι ευχάριστο. Η αυξανόμενη προσφυγιά και η μετανάστευση, το ρίσκο μιας στρατιωτικής περιπέτειας που θα αντιμετωπίζει η περιοχή, η παράνομη σχέση με το ΙΣΙΣ, το Κυπριακό, οι Τούρκοι που ζουν στην Ευρώπη, η προσβλητική γλώσσα που παρατηρείται στις διμερείς σχέσεις... Ακόμη και αν η Ευρώπη είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει όλα αυτά τα θέματα που την αφορούν άμεσα και θέλει να συνεχίσει τις σχέσεις της με το εμπόριο και σε ένα πλαίσιο ad hoc, πάλι η κατάσταση είναι ένα κοινό φιάσκο.

Η δε Τουρκία θα μείνει πάλι μόνη της. Αυτή η μοναξιά ισχύει και για τους κρατούντες. Όταν θα κλείσει το βιβλίο της ΕΕ, η Τουρκία θα αντιμετωπίσει μακροπρόθεσμα μια βαθιά αντι-δυτικοποίηση. Ενώ, μόλις λίγα χρόνια πριν η χώρα είχε μπροστά της δύο ολάνοιχτους δρόμους: Ο ένας οδηγούσε στο να γίνει η χώρα μια ανοιχτή Ευρωπαϊκή κοινωνία ευημερίας, σταθερότητας και ασφάλειας με την προώθηση των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων, και ο άλλος δρόμος οδηγούσε στην στασιμότητα, και λόγω αυτής της στασιμότητας στην υποβάθμιση, έχοντας φορέσει ένα ζουρλομανδύα, έχοντας γίνει μια κλειστή, εσωστρεφή χώρα, που θα είναι ταυτόχρονα επιθετική επειδή θα είναι τρομοκρατημένη, μια χώρα που θα προτιμάει να μείνει στην απομόνωση παρά να αντιμετωπίσει την πραγματικότητά της. Παρ' όλα τα διαφορετικά σχόλια, το να αποκοπούμε από την Ευρώπη ήταν όντως το τέλος του κόσμου! Ήδη το ζούμε και το βλέπουμε.

Σημ. ARB: Το άρθρο του Τζενγκήζ Ακτάρ γράφτηκε για την Athens Review of Books. Η μετάφρασή του από τον Ηρακλή Μήλλα έγινε από τα τουρκικά.

---

[1] Negotiating Framework (Luxembourg, 3 October 2005), "Principles governing the negotiations", <https://goo.gl/Qsd6k8>

[2] <https://goo.gl/VV7fUi>